

ІННОВАЦІЙНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

INNOVATIVE EDUCATION ENVIRONMENT AS A FACTOR OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT FUTURE MASTERS OF INITIAL EDUCATION

Стаття присвячена одній із актуальних проблем професійної підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. Усе більше важливим є питання професійного становлення майбутніх магістрів початкової освіти в умовах інноваційного освітнього середовища.

Зокрема, у статті здійснено аналіз тезаурусу та літературних джерел з досліджуваної проблеми. Обґрунтовано сутність понять «середовище», «освітнє середовище», «інноваційне освітнє середовище». Розглянуто різні підходи до визначення змісту інноваційного освітнього середовища. Здійснено компонентно-структурний аналіз поняття цього поняття та визначено основні складові інноваційного освітнього середовища, а саме: гуманістичні підходи до створення інноваційного освітнього середовища; зміст інноваційного освітнього середовища; наявність матеріально-технічного забезпечення та ефективне використання майбутніми магістрами початкової освіти науково-методичних та матеріально-технічних можливостей закладу вищої освіти; тактика формування інноваційних процесів; суб'єкт-суб'єктні відносини усіх учасників освітнього процесу; самовдосконалення особистості та робота у творчому науково-пошуковому режимі; застосування інноваційних педагогічних технологій та ідей. Визначено роль інноваційного освітнього середовища у професійному становленні майбутніх магістрів початкової освіти.

З'ясовано, що інноваційне освітнє середовище – це система педагогічних умов особистісного та професійного розвитку особистості, яка включає територію, у межах якої діють правила інноваційної діяльності та новітні ідеї, оригінальні педагогічні технології, які застосовуються у професійній підготовці майбутніх магістрів початкової освіти та сприяють удосконаленню їхньої фахової компетентності.

Ключові слова: середовище, освітнє середовище, інноваційне освітнє середовище, професійна підготовка, професійне ста-

новлення, майбутні магістри початкової освіти, заклад вищої освіти.

The article is devoted to one of the topical issues of the professional training of future teachers in higher education institutions. More and more important is the issue of professional formation of future masters of elementary education in an innovative educational environment. In particular, the article analyzes the thesaurus and literary sources on the problem under study.

The essence of concepts "environment", "educational environment", "innovative educational environment" is substantiated. Different approaches to the definition of the content of the innovative educational environment are considered. The component-structural analysis of this concept is carried out and the main components of the innovative educational environment are defined, namely: humanistic approaches to the creation of an innovative educational environment; content of the innovative educational environment; the availability of material and technical support and effective use by future masters of primary education of scientific, methodological and logistical facilities of the institution of higher education; tactics of formation of innovative processes; subject-subjective relations of all participants in the educational process; self-perfection of the person and work in the creative research-mode; application of innovative pedagogical technologies and ideas. The role of innovative educational environment in the formation of future masters of elementary education is determined.

It was found out that the innovative educational environment is a system of pedagogical conditions of personal and professional development of the individual, which includes the territory within which the rules of innovation activity and the latest ideas, the original pedagogical technologies used in the training of future masters of elementary education and contribute to the improvement their professional competence.

Key words: environment, educational environment, innovative educational environment, vocational training, professional formation, future masters of elementary education, institution of higher education.

УДК 371.15:373.29:378.22:372.4
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-1-36>

Цюняк О.П.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
початкової освіти

Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Постановка проблеми в загальному вигляді.

В умовах модернізації вищої освіти, орієнтованої на Європейську інтеграцію, реалізацію завдань Національної доктрини розвитку освіти, конкретизацію державного освітнього стандарту особливої актуальності набуває проблема професійної підготовки висококваліфікованих фахівців, зокрема, майбутніх магістрів початкової освіти. Як показує досвід, професійне становлення майбутніх педагогів тісно пов'язане з освітнім середовищем. У зв'язку з цим особливо важливим є інноваційне освітнє середовище, від розвитку якого значною мірою залежить конкурентоспроможність майбутніх фахівців на ринку праці та ефективність про-

цесу їхнього професійного становлення у закладах вищої освіти.

На пріоритет формування інноваційного освітнього середовища вказують сучасні законодавчі та нормативні документи, які регламентують здійснення інноваційної діяльності, а саме: Закони України «Про інноваційну діяльність» (від 04.07.02 № 40-IV), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (від 16.01.03 № 433-IV), «Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» (від 30.11.2012 № 1352), «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» та інші. Окрім того,

інноваційна складова діяльності вищих навчальних закладів визначається як ключова в Законі України «Про вищу освіту».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепт освітнього середовища, середовищного підходу досліджували такі науковці, як: Г. Васильєв, Н. Гладченкова, Ю. Колюткін, Л. Новикова, П. Лернер, М. Лях, М. Соколовський, В. Ясвін та інші. Зокрема, вивчали можливості освітнього середовища щодо розвитку особистості Н. Гонтаровська, О. Гуменюк, В. Мадзігон, Н. Крилова, А. Каташов, К. Приходченко, В. Степанов; В. Доній, Г. Несен, І. Єрмаков, І. Лустенко досліджували освітнє середовище навчального закладу як осередок культури тощо.

Належне місце відведено дослідженням проблем освітніх і педагогічних інновацій, інноваційного розвитку освітніх систем та інноваційних процесів у роботах провідних учених: І. Беха, Н. Бібік, Л. Ващенко, Л. Даниленко, Д. Пузікова, Г. Щекатунової. У наукових публікаціях, присвячених дослідженню інноваційного освітнього середовища, недостатньо представлені аспекти інноваційного освітнього середовища як чинника професійного становлення майбутніх магістрів початкової освіти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність проблеми зумовлена тим, що вдосконалення освітнього процесу закладів вищої освіти здійснюється у контексті глобальних освітніх тенденцій. Насамперед це неперервність освіти; адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості; орієнтація освіти на інновації. Водночас, інноваційні процеси у сфері вищої освіти вимагають створення інноваційного освітнього середовища. Відтак, важливим стає питання професійного становлення майбутніх магістрів початкової освіти в умовах інноваційного освітнього середовища.

Мета статті – розкрити сутність поняття «інноваційне освітнє середовище» та на теоретичному рівні дослідити особливості впливу інноваційного освітнього середовища на професійне становлення майбутніх магістрів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи поняття «середовище», зазначимо, що цей термін активно використовується у сучасній вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, проте, однозначності в його трактуванні не спостерігається. Зокрема, вчена А.Д. Цимбалару вказує на те, що в загальному педагогічному визначенні суть терміну зводиться до оточення [11]. Дослідник С. Микитюк розглядає середовище як чинник розвитку особистості [7].

Найбільш повним та узагальненим, на нашу думку, є визначення подане у Великому тлумачному словнику української мови: *середовище* – це:

а) речовини, тіла, що заповнюють який-небудь простір і мають певні властивості; б) сукупність

природних умов, у яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму.

Зовнішнє середовище – середовище, що оточує об'єкт. Навколишнє природне середовище – сукупність природних чинників і об'єктів довкілля, які мають природне походження або розвиток. Навколишнє середовище (довкілля) – сукупність природних, техногенних та соціальних умов існування людського суспільства. Навколишнє техногенне середовище – штучно створена частина навколишнього середовища, яка складається з технічних і природних елементів. Середовище проживання – природні тіла та явища, з якими організм вступає в безпосередні чи опосередковані відносини; в) соціально-побутові умови життя людини; оточення. Навколишнє соціальне середовище – сукупність людей, пов'язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів» [3, с. 1309].

Методологічними основами сучасних досліджень теорії середовища стали: системний підхід (полягає у вивченні середовища як складного структурного утворення, що характеризується численними рівнями, складними зв'язками і відносинами між елементами, що дозволяє на соціально-педагогічному, педагогічно-організаційному та психолого-педагогічному рівнях забезпечувати особистісний розвиток); комунікативно-діалогічний підхід (відображає сутність соціологічного розуміння середовища, що складається у встановленні взаємодії всіх суб'єктів, що перебувають у відкритих і рівноправних взаєминах по досягненню прогнозованих кінцевих результатів); особистісно-орієнтований підхід (означає визначення природовідповідних особливостей кожної особистості, надання їй можливостей для більш повного розкриття здібностей з урахуванням зони найближчого розвитку).

Загальновідомим є факт, що середовище є одним з чотирьох (поряд зі спадковістю, діяльністю та вихованням) загально визначених у педагогічній науці чинників, що впливають на розвиток особистості [1, с. 5–27].

У світлі зазначеної проблеми автор зупинився і на деяких визначеннях поняття «*освітнє середовище*». На переконання О.О. Остапенка [8, с. 131–136.], освітнє середовище – це цілісний соціально-психологічний простір, що охоплює простір умов, взаємозв'язків і залежностей, простір цілей та намірів, простір взаємин і позицій та завжди ієрархічно, багатозначно структурований. На думку Ю. Колюткіна, освітнє середовище можна охарактеризувати як комплекс соціальних, культурних, а також спеціально організованих в освітньому закладі умов, унаслідок взаємодії яких відбувається становлення особистості [5].

Автору імпонує думка А. Куха, який запропонував 3-компонентну структуру освітнього середовища. На погляд ученого, освітнє середовище

складається з суб'єктно-ресурсного, матеріально-технічного та ідейно-технологічного компонентів. Відтак, суб'єктно-ресурсний компонент визначає суб'єктів освітнього середовища та умови здійснення їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Матеріально-технічний компонент відповідає за забезпеченість освітнього середовища відповідним стандартним обладнанням. Ідейно-технологічний компонент визначає нормативні методики та технології досягнення прогнозованих результатів у навчанні [6, с. 73–76.].

Згідно логіки нашого дослідження, автор вважає за необхідне здійснити аналіз поняття «*інноваційне освітнє середовище*».

Різноманітні підходи до визначення поняття «*інноваційне освітнє середовище*» узагальнив А. Каташов. На думку вченого, «інноваційне освітнє середовище» – це сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що забезпечують саморозвиток вільної і активної особистості, реалізацію її творчого потенціалу і може розглядатися як модель соціокультурного простору, у якому відбувається становлення особистості [4, с. 20].

О. Шапран стверджує, що інноваційне освітнє середовище – це педагогічно доцільно організований простір життєдіяльності, який сприяє розвитку інноваційного ресурсу особистості; інтегрований засіб накопичення і реалізації інноваційного потенціалу навчального закладу [12]. На думку Н. Разіної, інноваційне освітнє середовище – це комплекс взаємопов'язаних умов, які забезпечують освіту людини, формування особистості педагога з інноваційно-творчим мисленням, його професійну компетентність [10].

Цінними для дослідження є твердження Л. Ващенко, яка уточнює, що інноваційне середовище окремого навчального закладу, наповнене інноваційними змістом і формами організації, забезпечує умови для формування нової якості професійної науково-педагогічної та управлінської діяльності, тим самим створює потужний потенційний ресурс для розвитку і професійної діяльності [2].

Проаналізувавши думки багатьох учених, вважаємо, що *інноваційне освітнє середовище* – це система педагогічних умов особистісного та професійного розвитку особистості, яка включає територію, у межах якої діють правила інноваційної діяльності та новітні ідеї, оригінальні педагогічні технології, які застосовуються у професійній підготовці майбутніх магістрів початкової освіти та сприяють удосконаленню їхньої фахової компетентності.

Варто зазначити, що немає чітко визначених структурних компонентів інноваційного освітнього середовища. Складниками інноваційного освітнього середовища є гуманістичні підходи до

створення інноваційного освітнього середовища; зміст інноваційного освітнього середовища; наявність матеріально-технічного забезпечення та ефективне використання майбутніми магістрами початкової освіти науково-методичних та матеріально-технічних можливостей закладу вищої освіти; комплекс навчально-методичного забезпечення; тактика формування інноваційних процесів у ЗВО; суб'єкт-суб'єктні відносини усіх учасників освітнього процесу; самовдосконалення особистості та робота у творчому науково-пошуковому режимі; застосування інноваційних педагогічних технологій та ідей. Це середовище розвитку, виховання та професійного становлення особистості.

На наше переконання, важливою вимогою до інноваційного освітнього середовища в контексті професійного становлення майбутніх магістрів початкової освіти є врахування таких критеріїв:

1) *концептуально-змістова спрямованість*, основні показники якої – наявність новітніх навчально-методичних комплексів, навчальних та робочих програм інноваційного характеру; використання вітчизняного й міжнародного ринку освітніх новацій; наукове обґрунтування перспектив професійної підготовки майбутніх магістрів початкової освіти;

2) *активність*, яка полягає в здатності й готовності магістрантів відтворювати наукові, методичні, організаційні, адміністративні вимоги як необхідні для успішної реалізації завдань інноваційної програми та здатність презентувати інноваційний досвід із використанням сучасних педагогічних технологій та науково-педагогічних можливостей;

3) *інформаційно-комунікаційний складник* – забезпеченість науково-методичною літературою, періодичними й фаховими виданнями, вільний та стабільний доступ до глобальних освітніх мереж, наявність електронної системи навчання, упровадження моделей дистанційного навчання, підготовка електронних навчальних посібників;

4) *професійність* – уміння продукувати, реалізовувати нові підходи до освітньої діяльності в змісті, формах, методах; самооцінювання та самоконтроль власного й колективного інноваційного пошуку.

При цьому варто зазначити, що сучасний заклад вищої освіти вирізняється грамотною, системною та послідовною науково-методичною роботою з майбутніми магістрами початкової освіти. Відповідно робота зорієнтована на: усвідомлення магістрантами потреби запровадження педагогічних інновацій у майбутній власній практиці; інформованість про інноваційні педагогічні технології, знання новаторських методик; зорієнтованість на створення і власних новаційних продуктів; готовність до інноваційної діяльності.

Завдання сучасного закладу вищої освіти – професійне становлення особистості з інноваційно-творчим мисленням, відкритої до громадських, соціальних та професійних справ, котра уміє здійснювати ґрунтовний аналіз подій, критично мислить, самостійно приймає рішення і несе за них відповідальність, висуває нові ідеї та пропозиції, а також уміє їх самостійно розпочинати і вирішувати, здатна навчатися упродовж життя. Чим більше особистість використовує можливості інноваційного освітнього середовища, тим успішніше відбувається її саморозвиток і професійне становлення.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, необхідно зазначити, що інноваційне освітнє середовище професійного становлення майбутніх магістрів початкової освіти – це система, що забезпечує умови для розвитку особистості як фахівця, реалізацію його творчого потенціалу, удосконалення фахових компетентностей і виражає єдність і взаємозв'язок його структурних компонентів.

Можна стверджувати, що професійне становлення майбутніх магістрів початкової освіти формується під впливом інноваційного освітнього середовища, і навпаки – освітнє середовище формується під впливом активної інноваційної діяльності майбутніх педагогів.

Перспективи подальших досліджень передбачають вивчення впливу різних видів інноваційного освітнього середовища (інформаційного, особистісно орієнтаційного) на формування якостей майбутніх магістрів початкової освіти у процесі їхньої професійної підготовки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. Принципи сучасної освіти. Педагогіка і психологія. 2005. № 4. С. 5–27.
2. Ващенко Л. Інноваційне середовище післядипломної педагогічної освіти. Післядипломна освіта. 2012. № 1. С. 37–40.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. Київ : Ірпінь; ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
4. Каташов А.І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею: автореф. дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 / А.І. Каташов. Луганськ, 2001. 20 с.
5. Колюткин Ю., Тарасов С. Образовательная среда и развитие личности– 2000. URL: www.znanie.org/journal/n1_01/obraz_sreda.html.
6. Кух А.М. Освітнє середовище в структурі інноваційної системи фахової підготовки майбутніх учителів фізики. Предметні дидактики в контексті формування компетентісно-світоглядних професійних якостей майбутнього фахівця. 2008. Ч. 2. С. 73–76. URL: www.mvf.kam-pod.org/zbirniku/Zbirnyk14/e-book/2-07-Kuhh.pdf. (дата звернення: 18.06.2019).
7. Микитюк С.О. Освітнє середовище як ресурс якості підготовки педагогів у ВНЗ. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2012_6/308.pdf (дата звернення: 18.06.2019).
8. Овчинникова М.В. Основні напрями формування навчально-дослідницької діяльності майбутніх вчителів математики в процесі вивчення курсу «Лінійна алгебра». Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Ялта, 22–23 вересня 2009 р. Ялта : РВВ КГУ, 2009. С. 131–136.
9. Основи педагогіки вищої школи. Навчально-методичний комплекс для аспірантів і магістрів. Укладачі: Л. Вовк, О. Падалка, Р. Семернікова. Київ, 2005. 59 с.
10. Разіна Н.О. Акмеологічний підхід до розвитку професіоналізму сучасного педагога в інноваційному освітньому середовищі середньої школи. Вісник наукової школи педагогів «АКМЕ». 2009. Випуск 3.
11. Цимбалару А.Д. Компонентно-структурний аналіз поняття «освітній простір». URL: www.rusnauka.com/.../23997.doc.htm (дата звернення: 22 червня 2019).
12. Шапран О.І. Створення інноваційного освітнього середовища в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. URL: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2010-09/10soitpt.pdf>.